

Obecně o možnostech zásahů do díla, které je historickou a kulturní památkou.

Praktickým úkolem památkové péče je zachování památek, jejími metodami jsou konzervace, restaurování a rekonstrukce.

Památková péče je z principu kontroverzní. Každým zásahem do památky něco ztrácíme a něco získáváme. Jednou z metod, používaných při restaurování, je rekonstrukce. Ta se provádí v různém rozsahu, od nejnужnější míry doplnění chybějících detailů až po totální rekonstrukce celých součástí restaurovaného díla.

Závazná univerzální pravidla pro restaurování nelze stanovit, rozhodovat nelze podle zjednodušených šablon, které mají omezenou platnost. Vždy je prvořadě citlivé, ale i racionální posouzení vhodnosti, případně i nutnosti na straně jedné a oprávněnosti na straně druhé.

V případě rekonstrukce omalby desky astrolábu Pražského orloje jde o zásah do hmoty památky, která není autentická, nemá žádnou historickou hodnotu. To otevírá možnost rekonstruovat původní ideu autora. O ní máme představu, která je podložena znalostmi dobových principů stavby astrolábů veřejných orlojů. Pražský orloj i přesto, že je v několika ohledech zcela unikátní, nevznikl jako izolované dílo. Rekonstrukci původní podoby omalby astrolábu orloje lze tedy provést na základě znalosti principů a způsobů stavby astrolábů středověkých orlojů stavěných pro veřejnost, které lze identifikovat jako shodné v obdobných dílech té doby. To je pro rekonstrukci původní ideje dostatečné. Nejde o rekonstrukci obrazu středověkého malíře, ale rekonstrukci zásad omalby desky středověkého astrolábu – ukazatele astronomických a astrologických hodnot, který měl jako součást celého mechanismu orloje důležité funkční vlastnosti.

Pražský orloj je unikátní středověká astronomická památka. Novodobé úpravy prováděné s úmyslem tuto památku zdokonalovat podle současných představ o astronomické funkci astrolábu tuto památku ale značně znehodnotily. Zanikl její původní středověký charakter. Rekonstrukce omalby základní desky astrolábu navrátí Pražskému orloji důležitou část jeho původní podoby i jeho původní funkce.

Jednotlivé prvky omalby desky astrolábu a argumenty pro i proti jejich existenci nebo rekonstrukci

Prvek omalby	Argumenty PRO	Argumenty PROTI
Průběžný obzor	<p>Je součástí všech astrolábů stavěných jako astronomické přístroje i astrolábů veřejných orlojů jak středověkých, tak novověkých (výjimky z pravidla najdeme u mladších astrolábů, kde je uprostřed z jiných důvodů mapa nebo jiný obraz).</p> <p>Typickou ideou středověkého obrazu je přehledné vyprávění jednoduchého děje. Děj je někdy doprovázen i doplňujícím textem. Tomu odpovídá i konstrukce astrolábu středověkého orloje, provedená opačně, aby zobrazila přehledným a srozumitelným způsobem nebe, obzor pod ním a reálný pohyb nebeských těles. Okolní zobrazený obzor proto nemůže být přerušen a musí být celistvý.</p> <p>Nelogické přerušení obzoru v místě průchodu obratníkem Kozoroha má za následek nejen vznik problému, jak omalovat velkou plochu kruhu ohraničeného obratníkem Kozoroha, ale způsobuje ztrátu jednoduchosti omalby a pochopitelnosti funkce astrolábu jako celku pro tehdejšího (ostatně i dnešního) laického pozorovatele. Přestává být jednoduchým a pochopitelným obrazem nebe a obzoru před námi při pohledu na jih.</p>	<p>Kromě jednoduchého popisu v listině purkmistra chybí dokument dokládající prvotní podobu astrolábu Pražského orloje.</p> <p>Jan Táborský v polovině 16. století střed astrolábu nedal vymalovat, jako důvod uvádí, že zde nic nebylo - „kdež prve nic nebylo“. Do prázdného středu astrolábu umístil „puklu“ - vlastní ukazatel fáze Měsíce a polohy Měsíce a Slunce vzhledem k zodiakálním znamením na ekliptice. (Ukazatel měl praktický význam jen pro orlojníka - „to zřetelně spatřeno býti nemůž pro malost, leč od těch, kteří dobrého zraku jsou“ a ukazoval - na rozdíl od původního mechanismu, správně fáze Měsíce, aby je mohl orlojník podle ukazatele na pukle na orloji opravovat. Později, snad po změně mechanismu ukazování fáze v roce 1629, byl odstraněn.)</p>

	<p>Zjednodušení omalby desky astrolábu vrátí zpět astrolábu jako celku původní srozumitelnost.</p> <p>Skutečnost, že Jan Táborský nenechal vyznačit obzor jako průběžný neznamená, že takový obzor na astrolábu původně nebyl. Důvodem, proč Jan Táborský obnovil jen omalbu mezi obratníky a nikoli uvnitř obratníku Kozorooha, byla pravděpodobně neznalost konstrukce astrolábů a v té době již zcela chybějící původní nátěry na zkorodovaném plechu.</p>	
<p>Zeměkoule</p>	<p>Její existence je zde již dlouhodobá.</p>	<p>Obraz zeměkoule je doložen v 18. století na kresbě A. G. Teichera (1735), avšak v jiné podobě, než se zde objevila po roce 1865. Byla zde zřejmě pouze souřadnicová síť se severem uprostřed a celá zeměkoule měla průměr pouze o cca 7 cm menší než je průměr kružnice obratníku Kozorooha. <i>“...vykreslena zeměkoule s příslušnými kruhy, na jejímž obvodu jsou viděti jak kruhové oblouky, ukazující výše již zmíněné planetní hodiny, tak také tečkované linie, vybíhající k německým“ (Strnad 1791).</i></p> <p>Zeměkoule je prvek, který z principu na astroláb orloje, obzvláště středověkého, nepatří. Uprostřed desky astrolábu se nachází jižní nebeský pól. Je zde také stanoviště pozorovatele, které je ale teoreticky pouze bodem. Pohled na Zemi zde již je. Je zobrazen jako obzor viditelný ze stanoviště pozorovatele od jihu až po průsečík s obratníkem Raka.</p> <p>Provedení zeměkoule po roce 1865 vždy obsahovalo vyobrazené světadíly, ve středověku ještě neznámé. Na středověkém astrolábu je tedy jejich zobrazení nepatřičným anachronismem.</p> <p>Samotný obraz zeměkoule se již nejméně čtyřikrát měnil, nemá tedy nepochybnou obnovitelnou podobu. Nelze jednoznačně stanovit, která její dobová podoba by zde měla být zobrazena. Podobu nejstarší, dochovanou na kresbě z roku 1735, nelze spolehlivě rekonstruovat, je zde vyznačena symbolicky jako temný kruh. Teicher se o podobě zeměkoule zmiňuje takto - <i>“uprostřed ciferníku je zeměkoule, na níž pro její malost není při pohledu zdola vzhůru ničeho rozeznati”.</i></p> <p>Argument, že zde zeměkoule demonstruje zeměstředný princip středověkého astrolábu je vykonstruovaný, astroláb je stejný jak v geocentrickém, tak v heliocentrickém systému.</p>

		<p>Není důvodem přimalovat v moderní době zeměkouli na středověký astroláb proto, abychom tak připomínali středověké chápání vesmíru.</p> <p>Zeměkoule, provedená zde dnes reliéfně s pozlacenými rovnoběžkami a poledníky se nikdy na orloji nevyskytovala. Je to zcela novodobý prvek zhotovený podle soudobého návrhu vytvořeného podle současných estetických norem. Implantace moderních prvků na středověký astroláb je hrubým zásahem do takto vzácné památky.</p>
<p>Astronomická noc</p>	<p>Černý kruh noci je zde již v různých podobách od roku 1911, i když nebyl nikdy považován za kruh astronomické noci. Poslední podoba, poprvé nazývaná astronomickou nocí, vznikla v roce 1979.</p> <p>Kruh astronomické noci zobrazuje jev, který je popsán v lidové veršované pranostice „Na svatého Víta celou noc svítá“</p>	<p>Astronomická noc byla na astroláb namalována až v roce 1979. Není důležité, snad jen podivné, že zde byla vyznačena chybně. Teoreticky respektuje pouze velikost kružnice rovníku. K ostatním prvkům není konzistentní (především k určujícímu rozměru obratníku Raka a tedy ke dráze Slunce, kterou vykonává po astrolábu okolo letního slunovratu). Předchozí omalby černého kruhu noci nebyly nikdy považovány za noc astronomickou, jen za temnou noc (přesně nedefinovanou), která okolo letního slunovratu v Praze nenastává. Myšlenka vyznačení černého kruhu temné noci procházející průběžně nad obratníkem Raka pochází až z roku 1865 (tehdy to byl pouze nerealizovaný záměr). Je to tedy myšlenka, a především její realizace (rok 1911) zcela novodobá.</p> <p>Astronomická noc na středověkém astrolábu původně nebyla. Není vyznačena ani na žádném jiném astrolábu středověkého veřejného orloje. Důvody – středověký astroláb byl ukazatelem času, pohyblivým obrazem nebes a přístrojem sloužícím v praxi kromě časoměrné funkce praktické astrologii, nikoli astronomii a tedy astronomům. Pro astrologii nemá vyznačení takové noci žádný význam (nebyla by ani v noci za tmy na neosvětleném náměstí na desce astrolábu viditelná).</p> <p>Astronomická noc je pojem astronomický a týká se pozorovatelnosti hvězd. Má význam jen pro astronomy. Pro středověkého člověka, pro kterého byl veřejný orloj určen, neměla smysl.</p> <p>Argument, že astroláb orloje by měl ilustrovat tuto lidovou pranostiku je účelový. Smyslem astrolábu není ilustrovat přírodní jevy z toho důvodu, že jsou popsány lidovou pranostikou.</p> <p>Argument, že je nutné zachovat vývojovou etapu restaurovaného díla není použitelný univerzálně. Neplatí především tam, kde není</p>

	<p>Kruh temné noci je vyznačen na kresbě G. Böhma z roku 1866.</p>	<p>vývojové etapa zachována v historicky cenné hmotě a odstranění vývojové etapy tak nezpůsobí ztrátu cenné hmoty.</p> <p>Princip zachování mladší vývojové etapy při restaurování se odvíjí také od stáří a od hodnoty (kvality) mladší úpravy. Zachování mladší úpravy je problematické tam, kde jde tato nová úprava proti původnímu záměru tvůrce, smyslu díla.</p> <p>V případě vyznačení nejstaršího rozhraní soumraku (červánků) a temné noci (almukantarátu cca 9°) nelze na astrolábu kruh astronomické noci vyznačit. Na astrolábu by pak byly dva soumraky, souběh nikdy nikde nedochovaný a nedoložený.</p> <p>Kruh temné noci na kresbě G. Böhma z roku 1866 není správně konstruovanou astronomickou nocí.</p> <p>Kresba G. Böhma z roku 1866 není relevantním zdrojem, není obrazem stavu astrolábu v té době. Je to hypotetická představa G. Böhma, jak měl podle jeho osobního názoru astroláb vypadat. Není nijak doložen uvedením zdroje, kterým se autor kresby řídil.</p> <p>Obdobně nemůžeme podle této kresby zhotovit zcela nový Zodiak a omalovat jej tak, jak je na této kresbě zobrazen.</p>
<p>Časový rozsah červánků (soumraku) a noci (hranice jako almukantarát cca 9°)</p>	<p>Je to nejstarší vyobrazené rozhraní soumraku (červánků) a temné noci.</p> <p>Trvání ranních červánků a večerního soumraku na středověkém astrolábu bylo podle dochovaných zpráv a kresby z roku 1735 vyznačeno mezi hodinou a hodinou a půl před východem a po západu slunce. Je to přirozené vnímání konce soumraku a počátku tmy, kdy je již praktická viditelnost tak malá, že je tento stav označován za noční tmu.</p> <p>Takto vyznačené rozhraní mezi soumrakem a nocí je také na všech dochovaných středověkých astrolábech veřejných orlojů.</p>	<p>V případě zachování vyznačené astronomické noci nelze na astrolábu toto rozhraní vyznačit, na astrolábu by pak byly dva soumraky, souběh nikdy nikde nedochovaný a nedoložený.</p>
<p>Přechodová barevnost nebe, červánků (soumraku) a noci</p>	<p>Je pravděpodobně popsána Janem Táborským po roce 1552. Objevuje se znovu po roce 1865 a přetrvává do roku 1911.</p>	<p>Nelze doložit před rokem 1552. Není na kresbě A. G. Teichera z roku 1735</p> <p>Plocha každé planetní hodiny je omalována jednoduše.</p>

	Přechodová barevnost je dnes v oblasti nebe jako celku. Způsob omalby by měl být po celé ploše astrolábu jednotný.	Není prokázáno, že přechodová barevnost je původní.
Zelená barva noci	Temně zelená barevnost oblasti noci je popsána po roce 1865 v knize A. Ungerera (Les Horloges astronomiques monumentales les plus remarquables de l'antiquité jusqu'à nos jours), kde je popisován astroláb orloje. Je také na dvou nápodobách orloje vycházejících z podoby astrolábu po roce 1865 nebo 1882.	Údaje a popisy v knize A. Ungerera včetně fotografie astrolábu nepocházejí z roku 1931, kdy byla kniha vydána, ale jsou zjevně starší. Jsou opřeny o výňatky z díla Böhma, Strnadta a byly zkompletovány Dr. Rosickým a L. Hainzem. Byly ale také zjištěny na místě autorem, není však udáno, ve které době. Popis barevnosti astrolábu ztotožňující hranici temně zelené s obzorem spíše tedy pochází z doby před přemalbou v roce 1911. Netýká se tedy pravděpodobně barevnosti temné noci po roce 1911.
Označení obratníků a rovníku latinskými nápisy	Doloženo na kresbě A. G. Teichera, který také popisuje nápisy u obratníků Raka a Kozoroha circulus cancri a circulus capricorni a pod kruhem rovníku circulus aequinoctii. Jsou také vyznačeny na desce astrolábu ve Stralsundu i v Doberanu. Jsou vyznačeny rovněž na kresbě J. G. Böhma. J. G. Böhm píše: „Při nynějším zprovoznění orloje byly nápisy na obratnících Raka a Kozoroha z mně nevysvětlených důvodů vypuštěny.“	V roce 1865 nebyly nápisy obnoveny. Nejsou doloženy v popisu Jana Táborského.
Obecně o oprávněnosti zásahu do omalby desky astrolábu	Změnu omalby je nutné zvažovat s perspektivou staletí, přirozený odpor k jakékoli změně je pouze současný problém, který se příštích generací netýká. Deska astrolábu Pražského orloje není ve své hmotě původní, je novodobá, jde tedy o zásah do hmoty, která nemá žádnou historickou hodnotu. To otevírá možnost rekonstruovat autentický záměr tvůrce, původní ideu díla.	Změna omalby zcela změní nápadný charakteristický znak pražského orloje. Fotografie, bedekry, odborné publikace ... (citace oponenta)